

4. Харченко Н. В. Критичне мислення як характеристика сучасної особистості підлітка. Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка. 2016. С. 276–286.
5. Dewey J. How We Think. Boston; New York; Chicago : D. C. Heath, 1910. 224.
6. Ennis R. H. Definition: A Three-Dimensional Analysis with bearing on key concepts. Argumentation, Objectivity, and Bias: Proceedings of the 11th International Conference of the Ontario Society for the Study of Argumentation (OSSA), 18–21 May 2016. Windsor, Ontario : Ontario Society for the Study of Argumentation (OSSA), 2016. P. 1–19.
7. Fisher A., Scriven M. Critical Thinking: Its Definition and Assessment. Norwich : University of East Anglia, Centre for Research in Critical Thinking, 1997. 21.
8. Glaser E. M. An Experiment in The Development of Critical Thinking. New York: Advanced School of Education at Teachers College, Columbia University, 1941. 212.
9. Flavell J.H., Miller, P., & Miller, S. Cognitive Development. Third edition. Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall. 1993. 272.

Петренко С. М.,

*заступник директора з навчально-виховної роботи,
вчитель ліцею № 12 м. Чернігова,
petrenkosn12@gmail.com*

Мехед Д. Б.,

*кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри кібербезпеки та математичного моделювання,
Національний університет «Чернігівська політехніка»,
d.mekhed@gmail.com*

Мехед О. Б.,

*доктор педагогічних наук, професор,
в. о. завідувача кафедри біології та здоров'я людини,
Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка,
mekhedolga@gmail.com*

ФОРМУВАННЯ ДОСЛІДНИЦЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ УЧНІВ ЛІЦЕЮ ТА СТУДЕНТІВ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНОЇ ОСВІТНЬОЇ ПАРАДИГМИ

Анотація. Стаття присвячена аналізу формування дослідницьких компетентностей учнів ліцею та студентів у контексті сучасної освітньої парадигми. Розглянуто роль наставника у супроводі дослідницької діяльності, його вплив на розвиток академічної культури, критичного мислення та самостійності здобувачів освіти. Особливу увагу приділено інтеграції міждисциплінарних знань та співпраці ліцеїв із закладами вищої освіти, що забезпечує наступність знань і формує освітню траєкторію «ліцей – університет». Okремо проаналізовано використання інформаційно-комунікаційних технологій та здоров'язберезувальних підходів як ефективних

засобів розвитку дослідницького потенціалу молоді, підвищення мотивації та активності у науково-дослідній діяльності. У статті наголошено, що комплексний підхід до навчання – поєднання наставництва, інтеграції знань, інноваційних технологій та співпраці з науковцями – сприяє формуванню всебічно розвиненої особистості, здатної до самостійного наукового пошуку, критичного мислення та творчого застосування знань. Практичне значення дослідження полягає у наданні рекомендацій щодо підвищення ефективності дослідницької підготовки учнів та студентів, розвитку наступності знань та інтеграції освітніх рівнів у системі сучасної освіти.

Ключові слова: дослідницькі компетентності, ліцей, заклад вищої освіти, наставник, інтеграція знань, ІКТ, науково-дослідна діяльність, освітня траєкторія, здоров'язберезувальні технології.

Abstract. The article analyzes the formation of research competencies of high school and university students within the framework of the modern educational paradigm. It examines the role of mentors in guiding research activities and their impact on the development of academic culture, critical thinking, and independence among learners. Special attention is given to the integration of interdisciplinary knowledge and the collaboration between high schools and higher education institutions, which ensures knowledge continuity and shapes the educational trajectory "high school – university." The study also highlights the use of information and communication technologies and health-promoting approaches as effective tools for enhancing research potential, motivation, and engagement in research activities. The article emphasizes that a comprehensive approach – combining mentorship, knowledge integration, innovative technologies, and collaboration with scientists – fosters the development of a well-rounded individual capable of independent scientific inquiry, critical thinking, and creative application of knowledge. The practical significance of the research lies in providing recommendations for improving the effectiveness of research training, ensuring knowledge continuity, and integrating educational levels within modern education systems.

Keywords: research competencies, high school, higher education institution, mentor, knowledge integration, ICT, research activity, educational trajectory, health-promoting technologies.

Основою будь-якого наукового пошуку є вміння дивуватися і ставити питання. У підлітковому віці дослідницька діяльність починається не з формул, а зі здатності побачити щось особливе у звичайних, буденних речах. Там, де пересічний спостерігач бачить просто явище, юний дослідник помічає приховану закономірність, естетичний парадокс або екологічну проблему. Далі прогулянка парком перетворюється на вивчення екосистем, а аналіз дописів у соцмережах – на серйозне лінгвістичне дослідження трансформації мови.

Водночас розвиток дослідницького інтересу потребує належної педагогічної підтримки та спрямування. Важливу роль у цьому процесі відіграє наставник – учитель або викладач, який допомагає здобувачам освіти

сформулювати дослідницьке запитання, обрати методи дослідження, критично осмислити отримані результати. Саме педагог виступає провідником у світ наукового пізнання, створює умови для розвитку пізнавальної активності та формування культури наукового мислення. Така співпраця між учнем, студентом і наставником забезпечує поступове формування дослідницьких компетентностей та сприяє розвитку інтелектуального потенціалу молоді.

Сучасна освітня парадигма орієнтована на формування всебічно розвиненої особистості, здатної до критичного мислення, самостійного здобуття знань та здійснення дослідницької діяльності. У цьому контексті особливого значення набуває формування науково-дослідних компетенцій продовжуючи у закладах вищої освіти. Такий підхід відповідає сучасним освітнім трендам, які передбачають інтеграцію науки й освіти, розвиток міждисциплінарних зв'язків та залучення здобувачів освіти до активної науково-пізнавальної діяльності.

Розвиток дослідницьких умінь учнів і студентів сприяє формуванню наукового мислення, здатності аналізувати інформацію, робити обґрунтовані висновки та застосовувати отримані знання на практиці. Важливу роль у цьому процесі відіграє взаємодія закладів загальної середньої та вищої освіти, що дозволяє забезпечити наступність у формуванні дослідницьких компетентностей та підготовці майбутніх фахівців [5]. Одним із важливих чинників такого розвитку є використання сучасних педагогічних технологій, зокрема інформаційно-комунікаційних технологій, які розширюють можливості освітнього процесу та сприяють формуванню необхідних компетентностей у здобувачів освіти [3; 8]. Формування науково-дослідних компетенцій нерозривно пов'язане з дотриманням принципів академічної доброчесності, що забезпечує достовірність результатів досліджень та відповідальне ставлення до наукової діяльності [1]. У сучасних умовах розвитку освіти, зокрема в умовах суспільних трансформацій та викликів, важливим є пошук нових підходів до організації освітнього процесу, спрямованих на розвиток дослідницького потенціалу молоді [4]. Таким чином, формування наукових навичек учнів ліцею та студентів є актуальним завданням сучасної освіти, що потребує комплексного науково-педагогічного осмислення.

Мета статті – проаналізувати особливості формування дослідницьких компетентностей учнів ліцею та студентів у контексті сучасної освітньої парадигми, а також визначити роль взаємодії ліцею та закладу вищої освіти у розвитку дослідницької діяльності здобувачів освіти.

Формування умінь працювати з науковою інформацією є важливим складником сучасної освітньої парадигми, що орієнтує освітній процес на розвиток особистості, здатної до самостійного пізнання, критичного мислення та творчого застосування знань. У ліцейній освіті дослідницька діяльність

спрямована на формування базових умінь наукового пошуку: постановки проблеми, висування гіпотез, спостереження, аналізу та інтерпретації результатів. Саме на цьому етапі учні поступово оволодівають навичками дослідницької роботи, що формує основу для подальшого розвитку наукового мислення у закладах вищої освіти. Результати досліджень свідчать, що розвиток понятійного мислення школярів у процесі вивчення природничо-математичних дисциплін є важливим чинником формування їхньої пізнавальної активності та здатності до наукового аналізу явищ і процесів [2].

Важливим чинником формування дослідницьких компетентностей є інтеграція змісту освіти та міждисциплінарний підхід до організації навчального процесу. Поєднання знань із різних галузей науки сприяє більш глибокому розумінню природних процесів і формує в учнів та студентів цілісне наукове бачення світу. Використання інтегрованих підходів у профільній школі дозволяє залучати здобувачів освіти до виконання дослідницьких проєктів, що поєднують знання з біології, екології, хімії, математики та інших дисциплін [6]. Такий підхід забезпечує підготовку молоді до подальшої науково-дослідної діяльності у закладах вищої освіти.

Сучасні освітні тенденції також передбачають активне використання інформаційно-комунікаційних технологій у процесі дослідницької діяльності. Цифрові інструменти відкривають широкі можливості для пошуку, обробки та візуалізації наукової інформації, що значно підвищує ефективність навчально-дослідної роботи. Застосування ІКТ у освітньому процесі сприяє формуванню цифрових і дослідницьких компетентностей здобувачів освіти, розширює їхні можливості для участі у наукових проєктах, конференціях та інших формах академічної діяльності [3; 8]. Водночас використання сучасних технологій потребує формування відповідальної академічної культури та дотримання принципів академічної доброчесності під час виконання досліджень [1].

Особливого значення у формуванні наукових навичок набуває співпраця ліцеїв із закладами вищої освіти. Така взаємодія сприяє створенню освітнього середовища, у якому учні мають можливість долучатися до елементів наукової діяльності ще під час навчання у школі. Спільні наукові заходи, участь у дослідницьких проєктах, наукових гуртках, конкурсах та конференціях сприяють розвитку інтересу молоді до наукової діяльності та формуванню дослідницького мислення. Міждисциплінарні підходи у природничій освіті розглядаються як ефективна модель взаємодії ліцею та університету, що забезпечує наступність у підготовці майбутніх фахівців [5].

Варто зазначити, що розвиток дослідницьких компетентностей відбувається також у контексті сучасних суспільних викликів, зокрема в умовах трансформації освітнього середовища та необхідності впровадження інноваційних підходів до навчання. Освітній процес дедалі більше орієнтується

на проєктну діяльність, інтеграцію науки та практики, розвиток критичного мислення та самостійності здобувачів освіти [4]. У таких умовах важливим є формування в учнів і студентів здатності до адаптації, пошуку нових рішень та активної участі у науково-дослідній діяльності.

Таким чином, формування науково-дослідних компетенцій учнів ліцею та студентів є важливою складовою сучасної освітньої парадигми, що передбачає інтеграцію різних рівнів освіти, використання сучасних технологій та розвиток академічної культури здобувачів освіти. Такий підхід сприяє формуванню особистості, здатної до наукового мислення, самостійного здобуття знань та активної участі у розвитку сучасного суспільства.

Важливу роль у розвитку дослідницьких компетентностей відіграють наукові ліцеї, діяльність яких спрямована на поглиблену підготовку учнів до науково-дослідної роботи та подальшого навчання у закладах вищої освіти. Освітнє середовище таких закладів передбачає активне залучення учнів до дослідницької діяльності, участі у наукових гуртках, проєктній роботі, конкурсах та конференціях. У цьому контексті особливої ваги набуває співпраця наукових ліцеїв із закладами вищої освіти, що створює можливості для безпосереднього контакту учнів із науковцями, ознайомлення з сучасними методами досліджень та участі у спільних науково-освітніх заходах.

Взаємодія ліцею та закладу вищої освіти сприяє забезпеченню наступності у формуванні дослідницьких компетентностей. Учні отримують можливість ознайомитися з основами наукової діяльності ще на етапі середньої освіти, що значно полегшує їхню адаптацію до навчання у ЗВО та сприяє подальшому розвитку дослідницького потенціалу. Такий підхід дозволяє поступово формувати у здобувачів освіти навички наукового мислення, уміння працювати з науковою інформацією, здійснювати аналіз і узагальнення результатів досліджень.

Не менш важливим чинником формування наукових навичок є особистість учителя, який виступає наставником і організатором дослідницької діяльності учнів. Саме педагог спрямовує пізнавальний інтерес учнів, допомагає їм усвідомити значущість наукового пошуку, підтримує ініціативу та створює умови для творчого розвитку. У ролі наставника учитель не лише передає знання, але й формує в учнів навички самостійного пізнання, сприяє розвитку критичного мислення, відповідальності за результати власної діяльності та дотримання принципів академічної доброчесності [1].

Крім того, співпраця педагогів ліцею з викладачами та науковцями закладів вищої освіти сприяє підвищенню якості дослідницької підготовки здобувачів освіти. Спільні освітні проєкти, проведення майстер-класів, наукових семінарів та практичних занять дозволяють учням долучатися до сучасних наукових

досліджень і формують у них уявлення про реальний науковий процес. Така взаємодія створює сприятливі умови для формування освітньої траєкторії «ліцей – університет», що відповідає сучасним національним і міжнародним тенденціям розвитку освіти та сприяє формуванню особистості, здатної до наукового пізнання та інноваційної діяльності.

Важливим аспектом формування наукових навичок є також урахування психологічних особливостей сприйняття та обробки інформації здобувачами освіти. Використання інформаційних технологій у навчальному процесі повинно супроводжуватися педагогічно обґрунтованими підходами, що враховують особливості мислення, рівень мотивації та когнітивні можливості учнів і студентів. Дослідження свідчать, що ефективно впровадження інформаційних технологій сприяє розвитку пізнавальної активності, підвищує інтерес до навчання та стимулює дослідницьку діяльність здобувачів освіти [7]. У такому освітньому середовищі учні та студенти отримують можливість активно використовувати цифрові ресурси для пошуку, аналізу та інтерпретації наукової інформації.

Сучасні виклики, зокрема умови воєнного стану та трансформація освітнього середовища, також впливають на організацію науково-дослідної діяльності здобувачів освіти. У цих умовах особливого значення набуває здатність освітньої системи забезпечувати безперервність наукової підготовки та підтримувати розвиток дослідницьких компетентностей молоді. Важливою складовою цього процесу є впровадження інноваційних освітніх підходів, що сприяють розвитку наукового потенціалу здобувачів освіти та їх активному залученню до дослідницької діяльності навіть в умовах суспільних викликів [9].

Крім інтелектуального розвитку, дослідницька діяльність сприяє також формуванню культури здорового способу життя та відповідального ставлення до власного фізичного й психічного благополуччя. Сучасні освітні технології, зокрема здоров'язбережувальні підходи, сприяють гармонійному розвитку особистості студента та підвищують ефективність освітнього процесу. Дослідження доводять, що використання здоров'язбережувальних технологій у системі вищої освіти позитивно впливає на фізичний розвиток студентів, підвищує їхню працездатність та сприяє активній участі у навчальній і науковій діяльності [10]. У свою чергу, поєднання інтелектуального та фізичного розвитку створює сприятливі умови для формування всебічно розвиненої особистості дослідника.

Отже, формування уміння працювати з науковою інформацією учнів ліцею та студентів є складним багатокомпонентним процесом, що передбачає поєднання сучасних педагогічних технологій, інтеграцію різних рівнів освіти, використання цифрових інструментів та створення сприятливого освітнього середовища. Важливу роль у цьому процесі відіграє взаємодія ліцеїв і закладів вищої освіти, а

також педагогічна підтримка наставників, які спрямовують дослідницьку діяльність молоді та сприяють формуванню їхнього наукового світогляду.

Висновки. Формування дослідницьких компетентностей учнів ліцею та студентів у сучасній освітній парадигмі є складним та багатокомпонентним процесом, що поєднує розвиток критичного мислення, самостійності, творчих умінь та академічної культури. Важливою складовою цього процесу є роль наставника – учителя або викладача, який супроводжує здобувачів освіти, допомагає формулювати дослідницькі запитання, обирати методи дослідження та критично оцінювати результати своєї діяльності. Саме завдяки такому супроводу формуються не лише наукові навички, але й відповідальність, дисципліна та здатність до самостійного пізнання.

Співпраця ліцеїв із закладами вищої освіти створює умови для безперервності навчання та наступності в розвитку наукових навичок. Завдяки участі у спільних наукових проєктах, конференціях, наукових гуртках та майстер-класах учні отримують можливість ознайомитися з реальними методами досліджень, що полегшує їхню адаптацію до університетського середовища та підвищує мотивацію до наукової діяльності.

Використання сучасних інформаційно-комунікаційних технологій у процесі дослідницької роботи забезпечує здобуття цифрових компетентностей, розширює можливості для візуалізації та аналізу наукової інформації та стимулює активну участь у наукових проєктах. Здоров'язбережувальні технології та психологічно обґрунтовані підходи до навчання дозволяють створити гармонійне середовище, в якому одночасно розвиваються інтелектуальні, фізичні та соціальні компетентності здобувачів освіти.

Таким чином, комплексний підхід до формування дослідницьких компетентностей – поєднання наставництва, співпраці ліцеїв із ЗВО, використання інноваційних педагогічних та цифрових технологій – сприяє підготовці всебічно розвиненої особистості, здатної до самостійного наукового пошуку, творчого мислення та активної участі у розвитку сучасного суспільства. Це відповідає як національним, так і міжнародним освітнім трендам, що орієнтовані на розвиток особистості та забезпечення наступності знань у межах освітньої траєкторії «ліцей – університет».

ЛІТЕРАТУРА:

1. Лукаш О., Ткаченко Г., Сікура А., Мехед О., Кургалюк Н. Проблема доброчесності сучасних біомедичних та екологічних досліджень. *Biota. Human. Technology*. 2025. No3. С.231–237. DOI: <https://doi.org/10.58407/bht.3.25.21>
2. Мехед Д. Б., Мехед О. Б., Скребець В. О. Визначення рівня понятійного мислення школярів при вивченні природничо-математичних дисциплін у класах різних профілів. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*. Випуск 56. Херсон : Вид-во ХДУ, 2010. С. 72 -75.

3. Носко М. О., Мехед О. Б., Мехед Д. Б. Формування ІКТ-компетентностей у майбутніх педагогів. Вісник НУЧК імені Т. Г. Шевченка. Вип. 29-30 (185-186). Чернівці : НУЧК, 2024. С. 120-124
4. Освіта України в умовах воєнного стану. Інноваційна та проєктна діяльність: Науково-методичний збірник/ за загальною ред. С. М. Шкарлета. Київ-Чернівці «Букрек». 2022. 140 с.
5. Сердюк Г. В., Янченко В. О., Мехед О. Б. Міждисциплінарні підходи в природничій освіті як модель взаємодії лицею з університетом. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 33 (189). Чернівці : НУЧК, 2025. С. 237-241
6. Технології інтеграції змісту освіти : зб. наук. пр. Всеукраїнського круглого столу «Інтеграція змісту освіти в профільній школі», 17 квітня 2019 р., Полтава / [головн. ред. В. Р. Ільченко]. Вип. 11. Полтава : ТОВ «АСМІ», 2019. 184 с. [Електронний ресурс: http://poippo.pl.ua/images/FILES/nml/drukov_produk_POIPROPDF/2019/zbirnyk_nauk_prats_tech_integ_zm_osv_Vyp11_2019.pdf].
7. Швидкий А. Л., Мехед Д. Б., Мехед О. Б. Особливості впровадження інформаційних технологій у навчальний процес (психологічний аспект). Збірник наукових праць. Педагогічні науки. Випуск 61. Херсон : ХДУ, 2012. С. 401-406
8. Ячна М. Г., Мехед Д. Б., Третяк О. П., Мехед О. Б. Інформаційно-комунікаційні технології як інструмент формування візуальної грамотності при викладанні природничих дисциплін. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. Вип. 33 (189). Чернівці : НУЧК, 2025. С. 196-202
9. Chystiakova, I.A., Ivani, O.M., Mekhed, O.B., Nosko, Y.M., Khrapatyi, S. PhD Training Under Martial Law in Ukraine Journal of Higher Education Theory and Practice, 2022, 22(15), pp. 151–163
10. Nosko M., Mekhed O., Nosko Yu., Bahinska O., Zhara H., Grihan G., Holovanova I. The impact of health-promoting technologies on university students' physical development. Acta Balneologica, 2022, 5(171), 469-473. doi: 10.36740/ABAL202205116.

Пилипенко О. Є.,
доктор історичних наук, професор,
професор Національного університету харчових технологій,
pylypenko08@ukr.net,
ORCID: 0000-0002-6096-9433

НАЦІОНАЛЬНА СТРАТЕГІЯ СПРИЯННЯ РОЗВИТКУ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УКРАЇНІ НА 2021–2026 РОКИ: АКТУАЛЬНІ ЗАВДАННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

У статті проаналізовано зміст Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні. На основі вивчення діючих нормативно-правових документів доведена необхідність побудови та подальшого розвитку такого суспільства в нашій державі. Розкрито можливості застосування даної стратегії на місцях. Висвітлено діяльність інститутів громадянського суспільства, громадських об'єднань, органів самоорганізації населення.